

ΑΓΓΕΛΟΥ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Εἰς ὄρον Ἀρτέμιδος ἐκ Νάξου

Τὴν λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος¹ μαρτυροῦν στὴν Νάξο, –ἀναφέρομαι σὲ ἐπιγραφές–, δύο ὄροι.² Τὸν πρῶτο ἐδημοσίευσε ὁ Ἄλ. Ν. Οἰκονομίδης, στὸ λήμμα Ἐπιγραφική, *Λεξικὸ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν*, Ἀθήνα 1960, 2518 (SEG 25, 938):

Ἀρτέμιδος Τεμενίης.

Ὁ λίθος φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Νάξου (MN 124). Συμφώνως πρὸς τὸ Εὐρετήριο τοῦ Μουσείου εἶχε βρεθῆ «ἔξωθι πόλεως Νάξου ἐντὸς τοῦ κτήματος Γ. Καπαρέλλη παρὰ τὸν χεῖμαρρον τὸ 1938.»³ Τὴν ἐπιγραφή ἐμνημόνευσαν⁴ οἱ J. M. Cook, *Archaeology in Greece*, *JHS* 66 (1946) 115 καὶ P. Amandry, *Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1947*, *BCH* 71-72 (1947) 440. Καὶ οἱ δύο ἐρευνητὲς ἐστηρίχθησαν σὲ σημεῖωμα τοῦ Ν. Μ. Κοντολέοντος, τότε Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων τῶν Κυκλάδων, περὶ τῶν προσφάτων εὐρημάτων σὲ νησιὰ τῆς εὐθύνῃς του.

Τὸν δεῦτερο ὄρον ἐπαναδημοσιεύω ἀκολούθως.

Στήλη λευκοῦ ναξίου μαρμάρου. Ἔχει ἀποκρουσθῆ τμήμα τῆς ἄνω ἀριστερῆς γωνίας. Τὸ κατώτερο τμήμα τῆς ἐνεπιγράφου ὄψεως εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένο. Εὐρέθη ὀρθῶς⁵ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τμήματος τῆς τετραγώνου στοᾶς τῆς ἀρχαίας πόλεως τὸ 1965. Ὁ λίθος φυλάσσεται στὸ Μουσεῖο (MN 6085). Εἰκ. 1.

Ὑψ. 0,60 μ., πλ. 0,235 μ., πᾶχ. 0,09 μ.

Ὑψ. γραμμ. 0,014 (Ο) – 0,017 (Ι).

Μνεῖα: Ἀ. Κ. Ὀρλάνδος, *Τὸ Ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1965*, Ἀθήνα 1966, 123, εἰκ. 156· G. Daux, *BCH* 90 (1966) 912, εἰκ. 15· J. et L. Robert, *Bull. ép.* 1966, 324 καὶ 1967, 440.

Ἔκδ. Ν. Μ. Κοντολέον, *ΠΑΕ* 1965 [1967] 182, πίν. 223β (SEG 25, 937).

1. Μέχρι στιγμῆς δὲν ἔχουν ἔλθει στὸ φῶς κατάλοιπα ἀποδιδόμενα ἀσφαλῶς σὲ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος. Γιὰ τὰ Δήλια ἱερά στὴν Νάξο βλ. Ζώζη Παπαδοπούλου, *Δήλιοι Απόλλων καὶ Ἀρτεμις στὴ Νάξο*, στὸν τόμο *Νάξος. Πρακτικὰ τοῦ ΣΤ' Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Ἡ Νάξος διὰ μέσου των αἰώνων»*, Δαμαριώνας Νάξου 30.8–2.9.2018, ἐπιμ. Βασ. Φραγκουλόπουλος, Ἀθήνα 2021, τόμ. Α', εἰδ. 203-218, εἰδικῶς 213-215· στὴν σελ. 213 ἡ συγγραφεὺς ἀναφέρεται καὶ στὴν συσχέτιση τοῦ ἱεροῦ στὸ Καμινάκι μὲ τὴν λατρεία τῆς (Δηλιακῆς) Ἀρτέμιδος, τὴν ὁποία ἐπρότειναν ὡς μία ἐκ τῶν δύο πιθανοτήτων (ἡ ἄλλη ἦταν τῆς Εἰλειθυίας) οἱ ἀνασκαφεῖς τοῦ Χ. Καρούζος καὶ Ν. Μ. Κοντολέον.

2. Ἀ. Π. Ματθαίου, *Οἱ ἐπιγραφές τῆς Νάξου*, στὸν τόμο *Νάξος*, (βλ. ἄνωτ. σημ. 1), τόμ. Α', 281-295, εἰδικῶς σελ. 290.

3. Τὰ τοῦ τόπου εὐρέσεως παραθέτει ἐπακριβῶς ὁ Οἰκονομίδης στὴν δημοσίευσή του.

4. Ἡ ἐπιγραφή καὶ στὰ δύο σημειώματα χρονολογεῖται στὸν 5ο αἰ. π.Χ. Ὁ Οἰκονομίδης τὴν τοποθέτησε ὀρθῶς περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ.· κλίνω ἐλαφρῶς πρὸς τὴν εὐρύτερη χρονολόγησι στὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ 4ου αἰ.

5. Βλ. Κοντολέον, *ΠΑΕ* 1965, 182: «Ἐξωτερικῶς τῆς γωνίας ταύτης, ἐμπειρημένη εἰς τὴν γῆν, ἴστατο στήλη μαρμαρινὴ συνεχίζουσα πρὸς βορρᾶν τὴν ἐξωτερικὴν γραμμὴν τοῦ βάθρου...».

Τὴν ἐπιγραφή ἀντέγραψα στὶς 14.8.1990 καὶ ἐπανεξέτασα στὶς 26.8.91 καὶ ἀργότερα δύο-τρὶς ἀκόμη φορὲς.

3ος αἰ. π.Χ.

[Ἀ]ρτέμιδος

Δολομεδεία[ς].

[Ἀρτ]έμιδος [. . .]ομεδείας· Κοντολέων.

1 Τοῦ Α διακρίνονται ἐπὶ τῆς ἀπολεπισμένης ἐπιφανείας τοῦ λίθου ἴχνη ἀβέβαια καὶ ἐπέλεξα νὰ τὸ συμπληρώσω. Τὸ ἴχνος τοῦ Ρ βρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὸ πρῶτο ὄμικρον (Ο) τοῦ 2ου στίχου. Τοῦ ταῦ (Τ) διακρίνεται μόνον ἡ ὀριζόντια κεραία. Ὁ χώρος ποῦ καταλαμβάνει τὸ Τ εἶναι μεγαλύτερος ἐκείνου τῶν ἄλλων γραμμάτων.

Σχόλια

2 Δολομεδεία[ς]⁶ τὸ λατρευτικὸ ἐπίθετο εἶναι τέως ἄγνωστον. Εἶναι σύνθετη λέξις ἀποτελούμενη ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ δόλος, -ου, ὄ,⁷ καὶ τὴν ρίζα -μέδης (θηλ. -μεδεια) προερχόμενη ἀπὸ τὸ ρῆμα μέδω, μέσ. μέδομαι, (*κυβερνώ, προστατεύω, φροντίζω, rule, govern, protect*).⁸ Πρβλ. τὰ κατὰ τὸ δεύτερο συνθετικὸ ὁμόρριζα μυθικὰ ὀνόματα Ἴφιμέδεια, Λαομέδεια καὶ Πρωτομέδεια.

Πρὸς τὸ νέο λατρευτικὸ ἐπίθετο πρβλ. τὸ ἄπαξ μαρτυρούμενο δολομήδης (-ους), βλ. LSJ⁹ s.v., *δολόφων, δόλιος, πανούργος (wily, crafty, deceitful)*, ἀποδιδόμενον στὴν Ἀφροδίτη, βλ. Σιμωνίδου (ed. Page) fr. 70: σχέτλιε παῖ δολομήδεος Ἀφροδίτας. Σχεδὸν τὴν αὐτὴ σημασίαν ἔχει τὸ δολομήτης (-ου) ἢ δολομήτης βλ. LSJ⁹ s.v., *ἔχων πανούργον γνώμην, δόλιος* (ἐπὶ προσώπων), (*crafty of counsel, wily, of persons*), ἀλλὰ βλ. καὶ Αἰσχ. *Πέρσαι* 92: δολομήτην ἀπάταν.

Τὸ ἐπίθετο τῆς θεᾶς στὴν Νάξο ἐξηγεῖ, νομίζω, ἡ διήγησις τοῦ Ἀπολλοδώρου περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ὠτου καὶ τοῦ Ἐφιάλτου, τῶν ὁποίων τὴν λατρεία στὸ νησὶ μαρτυρεῖ ὁ παλαιότερον γνωστὸς ὄρος IG XII 5, 56.¹⁰ Βιβλιοθ. 1, 56: ἀνεῖλε δὲ τοὺς Ἀλωάδας (sc. Ὠτον καὶ Ἐφιάτην) ἐν Νάξῳ Ἄρτεμις δι' ἀπάτης· ἀλλάξασα γὰρ τὴν ἰδέαν εἰς ἕλαφον διὰ μέσων αὐτῶν ἐπήδησεν, οἱ δὲ βουλόμενοι εὐστοχηῖσαι τοῦ θηρίου ἐφ' ἑαυτοὺς ἠκόντισαν.

Ἐὰν ὁ τόπος εὐρέσεως τοῦ ὄρθου καὶ «ἐμπεπηγμένου» ἐνεπιγράφου ὄρου, ἦταν ὁ ἀρχικός,¹¹ ἐκεῖ ὅπου τὸ πρῶτον ἰδρύθη, τότε ἡ ἐπιγραφή συνιστᾷ ἰσχυρὸ τοπογραφικὸ τεκμήριον τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

6. Τὴν ἀνάγνωσις ἔχω ἤδη μνημονεύσει, βλ. Ματθαίου, *Οἱ ἐπιγραφές τῆς Νάξου*, ἀνωτ. (σημ. 2), σελ. 290 σημ. 64.

7. Βλ. Liddell – Scott – Κωνσταντινίδου, s.v.: καθόλου, *πάν τέχνασμα ἢ στρατήγημα*: ἀφηρημένως, *δόλος, ἀπάτη, πανουργία* (LSJ⁹ s.v.: generally, *any trick or stratagem*; in the abstract, *craft, cunning, treachery*).

8. Βλ. P. Chantraine, *Dictionnaire etymologique de langue grecque*, Paris 1977, 675· R. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek*, Leiden 2010, vol. II, 918. Ὁ F. Bechtel, *Die historische Personnamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*, 1917, 301, ἐτυμολογεῖ τὴν ρίζα ἀπὸ ἀμάρτυρο πρωταρχικὸ οὐσιαστικὸ *μέδος.

9. Τὴν θανάτῳ τοῦ Ὠτου καὶ τοῦ Ἐφιάλτου στὴν Νάξο μνημονεύει ἤδη ὁ Πίνδαρος, *Πυθίων*. 4, 88-89.

10. Ὁ ὄρος εἶχε εὐρεθῆ στὴν περιοχὴ τῶν Μελάνων καὶ ἐλάνθανε ἐπὶ μακρότατον· ἐπανευρέθη τὸ 1980 στὴν Γρόττα, βλ. Β. Κ. Λαμπρινουδάκη, *ΠΑΕ* 1980 [1982] 260-262, πίν. 156α (*SEG* 32, 864) καὶ Ματθαίου, *Οἱ ἐπιγραφές τῆς Νάξου*, ἀνωτ. σημ. 2, 281-282.

11. Ἀπὸ τὸ κείμενον τοῦ Κοντολέοντος (βλ. ἀνωτ. σημ. 5) δὲν συνάγεται ἀσφαλῶς τὸ τοιοῦτον. Νομίζω ὅτι ἡ ἀσάφεια τοῦ παλαιοῦ σοφοῦ εἶναι ἠθελημένη.

Εἰκ. 1. Ὁ ὄρος τῆς Ἀρτέμιδος Δολομεδείας.